

ЯНОВИЧ
Богдан

З ІСТОРІЇ ВАСИЛІВСЬКОЇ ЦЕРКВИ (14-15 ст.) У ВОЛОДИМИРІ- ВОЛИНСЬКОМУ

м. Володимир-Волинський

Однією з унікальних пам'яток сакральної архітектури м. Володимира-Волинського, Волині і України є Василівська церква-ротонда (14-15 ст.), котра без сумніву, є цікавою архітектурною спорудою і в історії світової архітектури. *(фото 1)*

Церква – ротондного типу, тобто кругла в плані. Проте, історія архітектури знає круглі храми, зокрема – це Троїцька ротонда Зимненського монастиря поблизу Володимира-Волинського, ротонда у селі Горяни на Закарпатті, деякі ротонди у Європі і на Кіпрі. Але Василівська церква у Володимирі має свої відмінні особливості, які роблять її унікальною: невідомий архітектор, який будував церкву у 14 ст. зробив по периметру храму 8 контрфорсів (пелюсток), завдяки їм складається враження, що церква кругла з хвилястими стінами (особливо при огляді зверху або з боку) і нагадує собою квітку з восьми пелюстками. Дехто з краєзнавців вважає, що вона немає аналогів у світі.

Ця унікальна церква здавна привертала увагу дослідників і шанувальників історії. Проте її історія не вивчена повністю. Зокрема, уродженець Володимира-Волинського, історик і археолог Олександр Цинкаловський у своїй праці «Княжий город Володимир» писав: «Церква святого Василя побудована, за переказами, самим князем Володимиром Великим десь із кінцем 10 віку, коли князь повертався через місто Володимир із походу на білих хорватів. Але ж докладніші досліди професора Володимира Антоновича Прахова виказали, що будову цієї церкви можна віднести щойно до 15 або надалі 14 століття». [6,77-78].

Тематика цієї ротонди трохи розглянута у працях П. Батюшкова «Памятники русской старины в западных губерниях» та А. Некрасова «Очерки по истории древнерусского зодчества 11-17 вв» та у книзі «Rocznik Wolynski». Проте, польські автори Валіцький і Ми-

хальський вважають, що церква зазнала на собі західно-європейських впливів і є пам'яткою романського мистецтва 12-13 ст. [1,40].

Грунтовне дослідження Василівської церкви провів у 1946-1949 роках професор Григорій Логвин (*фото 2*), який був у той час на Волині. Зокрема Логвин писав, що церква зазнала багаторазових перебудов і реставрацій. Пізніше були добудовані притвор, дзвіниця і куполи-цибулини [1,1].

У 1900-1901 роках за проектом російського архітектора П. Козлова відбулася реконструкція церкви: до основної будівлі був прибудований закритий ганок, добудовано другий ярус та куполи-цибулини з кокошниками. Як слушно зауважував професор Г. Логвин ця перебудова повністю змінила зовнішній вигляд храму. Декоративні куполи-цибулини зовсім недоречні на цій церкві, як і контрфорси, які, на його ж думку, були добудовані в 1844 році.

Досліджуючи церкву, Г. Логвин виявив, що вона збудована із добре випаленої жолобкової цегли товщиною 9.5 см. Під час дослідження кладки, у північному виступі, всередині будівлі, на висоті 2 метри від підлоги, під сучасною штукатуркою, учений виявив первісну штукатурку, яка була приготована для фрески і складалася з двох шарів. На основі свого дослідження науковець робить висновок, що стіни Василівської церкви були вкриті фресками, які заштукатурили у 17 ст. [1, 39].

Точна дата побудови Василівської церкви (*фото 3*) невідома, її датують у різних джерелах від 11 до 15 століття. Перші відомості про церкву записані у грамоті від 1523 року, у якій польський король Сигізмунд I дає привілей на неї князю Василю Сангушко. З грамоти 16 ст. відомо, що церква знаходилася у занедбаному стані, отже вона була збудована раніше 15 ст. [1,39].

Аналізуючи цеглу і спосіб її кладки Г.Логвин приходить до висновку, що Василівська церква є ровесницею замку Любарта у Луцьку [1,39].

Зрештою, стрільчаті вікна, такі які нагадують готику, теж з'являються в архітектурі Волині у 14-15 ст., зауважує Григорій Логвин.

На погості Василівської церкви (*фото 6*) є кілька поховань. Серед них – могила багаторічного настоятеля цього храму отця Даміана Герштанського (1834-1936).

Даміан Герштанський (*фото 4*) походив з династії священиків, коріння якої бере свій початок з Кременеччини на Тернопіллі. Він рано овдовів, але виховав шістьох високоосвічених дітей. Одна з доньок — Олена Герштанська — перемогла на вокальному конкурсі в Берліні, виступила разом із відомим російським співаком Федором Шаляпіним, листувалася з ним (у фондах Володимир-Волинського історичного музею зберігається копія одного з листів). Олена Герштанська також співала у відомій капелі О. Кошиця.

Отець Даміан був депутатом Української фракції у II Держдумі Російської імперії, сенатором польського Сейму. У цих держустановах захищав інтереси простих людей, заслужив їх повагу. Помер у 1936 р. Старожили розповідають, що на його похорон прийшло багато місцевих жителів. З поваги до отця його поховали біля Василівської церкви, у якій він прослужив понад піввіку.

У 1941-1968 роках у Василівській церкві служив ще один представник династії Герштанських — отець Євген Герштанський. Цікаву інформацію про нього розповіла нам його онука Ольга Волчак.

Євген Герштанський народився 21 січня 1904 року у смт. Шацьку на Волині, в сім'ї священика Іосифа Герштанського, який був сином священика Василя Герштанського. Тобто він походив з священичого роду. Мама отця Євгена — Тетяна Аксентіївна — з роду Назаркевичів, походила також з сім'ї духовенства (мала 9 сестер). Батько Іосиф помер у молодому віці.

Євген Герштанський (*Фото 7*) навчався у Луцькій гімназії. Після закінчення Луцької гімназії Євген Герштанський навчався у Кременецькій духовній семінарії, як і всі чоловіки — священики з його роду, який нараховував понад 300 років. У 1925 році Герштанський закінчує Кременецьку духовну семінарію по першому розряду. В тому ж році отець Євген вступає на теологічний факультет Варшавського університету, у якому навчається до 1930 року.

У 1934 році отець Євген отримує ступінь магістра богослів'я Варшавського університету. У 1929-1930 роках він був учителем Закону Божого у містах Почаїв і Кременець. У лютому 1930 р. архієпископом Олексієм Громадським наш земляк висвячується у сан ієрея і служить у м. Барановичі в Білорусії. А з березня 1933 по березень 1936р. Євген Іосифович служив священиком у білорусь-

кому місті Городище. Проте, йому хотілося повернутися до рідної Волині, спочатку він служить у селі Колодинка, а від 1936 року – вікарним священиком в Успенському соборі у м. Володимирі-Волинському.

У грудні 1941 року отець Євген був призначений настоятелем Василівської церкви у м. Володимирі. У цьому храмі він прослужив до своєї смерті у 1968 році.

Євген Герштанський був авторитетним духовним наставником для багатьох жителів Володимира-Волинського і заслужив повагу від людей.

Ще однією яскравою особистістю пов'язаною із Василівською церквою був отець Сергій Депо. (Фото 5)

У подружжя Валентина і Марії Депо 31 березня 1923 року народився син Сергій. То були споконвічні українські етнічні землі, які внаслідок домовленостей політиків перейшли до складу Польщі. У тому краї побачило світ багато талановитих українців. На жаль, у селі Сагринь 10 березня 1944 року загинули брати Марії Волянської (матері о. Сергія).

Заробивши гроші у пана Руліковського, Валентин Депо повертається до Володимира і будує хату по вулиці Водопійній № 30 (тепер вулиця князя Романа). Старожили розповідали, що на цій вуличці було багато джерел, з них бочками, запряженими кіньми, розвозили смачну воду до домівок заможних володимирчан. Звідси і назва вулиці – Водопійна.

Малий Сергійко зростав допитливим і набожним хлопчиком. Дитячі роки припали на час, коли Володимир перебував у складі Польщі. Сергій навчався у Володимирі, в загальноосвітній школі імені А. Конорського. Шкільні свідоцтва за 1932-1938 роки засвідчують, що юнак вчився старанно, а серед предметів студіював польську мову, географію, історію малювання, арифметику, геометрію, співи, релігію. Саме релігія стала справою усього його життя.

А розпочалося усе в далекому 1929 році, коли маленький Сергійко прийшов до Успенського собору, щоб бути прислужником священика, адже старостою у цьому храмі служив брат його бабусі – Іван Зубович (в минулому голова міста Володимира-Волинсько-

го). У часи окупації Сергій Валентинович працював на місцевому тартаку і дивом врятувався від вивезення на примусові роботи до Німеччини.

Та час йшов і Сергій утвердився в думці, що повинен служити Богові, бо має покликання до цієї благородної справи. Хотів навчатися у Кременецькій духовній семінарії, та війна перешкодила цьому задуму. Працював бухгалтером у військкоматі. У 1947 році єпископ Варлаам Борусевич, саме на свято Водохреща висвятив молодого Сергія на диякона. У 1954 році він закінчує Ленінградську духовну семінарію, а згодом Московську духовну Академію і захищає дисертацію на тему «Володимир-Волинська єпархія і її історія», отримує ступінь кандидата богослів'я.

Спочатку служить священиком у церкві села Микуличі, потім у селі Біличі Іваничівські. Певний час о. Сергій служив у Троїцькій церкві Зимненського монастиря, а у 1985-1988 роках був настоятелем Успенського собору, у якому у далекому дитинстві розпочинав свій шлях до Бога.

Від 1988 року о. Сергій служив у Василівській церкві, а загалом віддав служіння Богу понад 60 років.

Разом з дружиною – матінкою Лідою - виховав доньку Віру і сина Євгена, дочекався онуків і правнуків. Отця Сергія любили люди за його доброту, простоту, щирість, порядність, він умів сказати мудре, підбадьорююче слово кожній людині, часто з дрібкою щирого, добродушного гумору. Його духовні настанови ще й досі пам'ятають люди, яких він хрестив, вінчав, сповідав, благословляв. Часто він здійснював духовні треби безкоштовно, якщо людина була не в змозі заплатити, тобто духовне служіння ставив вище над матеріальною вигодою.

І досі зберігає Віра Сергіївна реліквію, яку приніс до хати ще її дідусь Валентин – старовинну іконку Ченстоховської Божої Матері, котру знайшов у Володимирі під час I Світової війни.

Донька Віра каже, що на могилі отця Сергія, який помер 20 жовтня 2008 року, завжди є свіжі квітки і лампади. Дехто розповідає пані Вірі, що на могилі отця Депо отримав зцілення від хвороби.

Бути справжнім священиком – це покликання від Бога.

Навесні 2023 року виповниться 100 років від дня народження отця Сергія Депо, якого визнали Почесним громадянином нашого міста Володимира – Волинського і Володимир-Волинського району.

Було би доречно, аби силами міської влади і громади, усіх небайдужих людей, які пам'ятають про цього поважного священика, до його ювілею встановити меморіальну дошку на будинку по вулиці князя Романа, де він жив. І залишив по собі добрий слід.

Ще одним важливим артефактом з інтер'єру Василівської церкви є ікона Богородиця Одигитрія (та, яка вказує шлях), яка датується 16 ст. Монах Ігнатій Кульчицький припустив, що її привезли з Візантії, але коли і ким – невідомо. Ікона (фото 8) потребує дослідження фахівців-мистецтвознавців. Такого ж дослідження потребує і іконостас, котрий датується 18 ст. Цікавою є ікона Різдво Христове (18 ст). На її рамі є напис про те, що ікона була реставрована у 19 ст. стараннями Володимир-Волинської інвалідної комісії.

У північній стіні Василівської церкви у 1914 році було знайдено дошку з написом. Із цього напису український і російський історик і етнограф Ізмаїл Срезневський розшифрував таке: «Боже, поможи князю. 1194 р». Оскільки тривала Перша Світова війна, то офіцер вивіз дошку до своєї приватної колекції у Хорватію. Нині ця дошка зберігається у музеї Загребського університету. Було би доречно через дипломатичну службу повернути її на Батьківщину – в Україну, до Володимира-Волинського.

Василівська церква знаходиться в давньому урочищі Михайлівщина, яке ще в 13 ст. згадується у літописах. Назва урочища походить від Михайлівського монастиря, котрий колись знаходився поблизу. У згаданому монастирі князь Лев (син Данила Галицького) отруїв литовського князя Войшелка через те, що він не передав владу йому, коли зрікся від престолу. Про це згадує у своїй багатотомній Історії України і Михайло Грушевський.

Перекладач Галицько-Волинського літопису світлої пам'яті Леонід Махновець запропонував цікаву гіпотезу. У літописі сказано, що «Мстислав... поставив церкву над гробом своєї баби Романової», тобто над похованням Анни – дружини князя Романа Мстиславовича – засновника Волинського – Галицького князівства.

Махновець припускав, що ця церква кругла і досі є у Володимирі, маючи на увазі Василівську церкву. Хоча інші дослідники писали, що поховання Анни знаходилося за валами городища. Цю тему про поховання досліджував і професор М. Кучінко, хоча остаточно локалізація його не досліджена.

Таким чином, Василівська церква у Володимирі-Волинському – унікальна пам'ятка сакральної архітектури середньовічної епохи, яка ще потребує подальшого дослідження, зокрема, вивчення настінних фресок у її внутрішньому інтер'єрі та сакральних реліквій, адже ця перлина невідомого зодчого є зразком геніальності митців з українського народу.

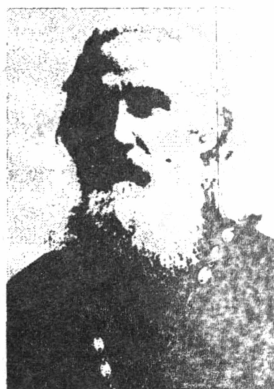
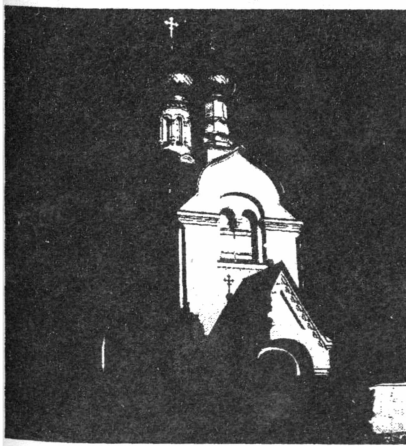
Фото 1.
Василівська церква

Фото 2.
Професор Григорій
Логвин - дослідник
Василівської церкви

Фото 3. Василівська церква

*Фото 4.
Отець Даміан
Геришанський*

*Фото 5.
Отець Сергій Дено*

*Фото 6.
Василівська церква.
сучасний вигляд*

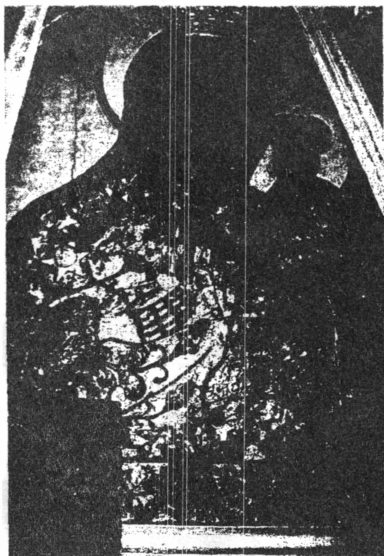

Фото 7.

*Отець Євген Герштанський
з дружиною Варварою*

Фото 8.

*Ікона Богородиця-Одигирія
(16 см).*

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Лозин Г. Ротонда во Владимире-Волынском
2. Пушкар Н.Ю. Янович Б. Даміан Герштанський – сенатор, священник \\\ Минуле і сучасне Волині і Полісся. Володимир-Волинський в історії України і Волині. - Луцьк, 2008
3. Спогади Грабарчук-Цинкаловської Наталії Назарівни, 1933 року народження, уродженки Володимира-Волинського
4. Спогади Волчак (Горун) Ольги Ігорівни, уродженки м. Володимира-Волинського
5. Теодорович Н. История города Владимира-Волынского в связи с историей Волынской иерархии. – Почаев, 1893
6. Цинкаловський О. Княжий город Володимир – Львів, 1935
7. Церкви Стародавнього Володимира \\\ Упоряд. Янович Б. С., Петрунін О.Ю. - Львів, 2012

